

سهنته‌ری روژنا و روژنایه‌کی تر بو نابینایان

ناماده کردنی: هۆشه‌نگ که‌ریم
فۆتۆ: عبدالخالق خدر

له‌هه‌ولێر نابینایان کۆمپیوتەر و ئینتەرنێت به‌کار دێن و ته‌کنه‌لۆژیا به‌ دنیایه‌کی تریان ئاشنا ده‌کت، ئەم ئەزموونه‌ ئەزمونیکی نوییه‌ له‌ عێراق و بو‌یه‌که‌مجاره‌ له‌ شاری هه‌ولێر له‌ لایه‌ن سه‌نته‌ری (روژنا) بو‌ راهینان و فیرکردنی نابینایان له‌سه‌ر کۆمپیوتەر و ئینتەرنێت پیاده‌ ده‌کریت و تانیستاش خووله‌کان به‌ سه‌رکه‌وتووانه‌ به‌رده‌وامان و درێژه‌یان پیاده‌دریت .

به‌ شیوه‌ی (برایل) ده‌نوسن، ئیمه‌ به‌ به‌رده‌وامی له‌ په‌یوه‌ندیکردن داین له‌گه‌ڵ وولاتانی تری جیهان بو‌ سوود و ده‌رگرتن له‌ ئەزموونی ئه‌وان و ئه‌و دا‌هینانه‌ نوییه‌ی لای ئه‌وان هه‌یه‌ و باره‌گای سه‌نته‌ری (روژنا) له‌ نیو‌باره‌گای په‌یمانگه‌ی رووناکی نابینایانه‌ له‌ شاری هه‌ولێر و کاره‌کانی سه‌نته‌ریش زۆر به‌ ریک و ییکی به‌ریوه‌ ده‌چن که ئه‌مه‌ نیشانه‌ی هه‌ست کردنه‌ به‌ لێپرسراویه‌تی هه‌موو لایه‌ک له‌ به‌رامبه‌ر ئەم هه‌نگاهه‌ گرنکه‌ و جیگه‌ی دلخۆشی و ئومیده‌ که هه‌یشتا کاری زیاتر و با‌ستر بکریت .

پاشان سه‌ردانی سه‌نته‌ری (روژنا) مان کرد ئه‌وه‌ی جیگه‌ی سه‌رنج بوو پاک و خاوینی و نه‌خشی ریک و ییکی سه‌نته‌ره‌که‌ بوو که کۆمه‌لیک مرۆقی نابینا به‌ دلیکی رووناک و ناخیکی پر له‌ هه‌واوه‌ کار ده‌که‌ن و هه‌ول ده‌ده‌ن فیربێن و له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌و نه‌هه‌مه‌تیانه‌ی سروشت به‌سه‌ری هه‌یوان ده‌سته‌و ئه‌ژنۆ دانه‌نیشن .

سه‌ره‌تا چاومان که‌وت به‌ به‌ریز (سه‌دیق عوسمان خدر) به‌ریوه‌به‌ری په‌یمانگه‌ی (روناکی) بو‌ نابینایان که‌وت و ده‌رباره‌ی ئەم پرۆژه‌یه‌ کۆمه‌لیک پرسیارمان لێکرد و به‌ریزیان زۆر به‌ تیر و ته‌سه‌لی روژنایی خسته‌ سه‌ر سه‌ره‌تا و کاره‌کانی سه‌نته‌ری (روژنا) بو‌ کۆمپیوته‌ری تاییه‌ت به‌ نابینایان و زۆر به‌ وردی ئاماژه‌ی به‌ هه‌نگاهه‌کان کرد و لێمان پرسی :

له‌ کۆیوه‌ بێرۆکه‌ی راهینان و فیرکردنی نابینایان له‌سه‌ر

له‌ باره‌ی ئەم پرۆژه‌یه‌وه‌ سه‌ره‌تا سه‌ردانی به‌ریز (سه‌لام جه‌مال خه‌ریب) به‌ریوه‌به‌ری چاودێری که‌م ئه‌ندامانمان کرد و به‌ریزیان

ئاماژه‌ی به‌وه‌کرد ئه‌و سه‌نته‌ره‌ له‌سه‌ر ئاستی عێراق و هه‌ندیک له‌ وولاتانی ده‌وروبه‌ر ته‌نها له‌ کوردستان کراوه‌ته‌وه‌ بو‌ راهینانی نابینایان له‌سه‌ر کۆمپیوتەر و ئینتەرنێت و سه‌نته‌ری (روژنا) له‌ لایه‌ن وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان له‌ (22/9/2005) کراوه‌ته‌وه‌ و هه‌موو پێداویستیه‌کانی له‌ لایه‌ن حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستانه‌وه‌ دابین ده‌کریت وه‌ تانیستا چوار خول بو‌ نابینایان کراوه‌ته‌وه‌ و زۆر سه‌رکه‌وتووانه‌ بووه‌ ده‌رچوونی خووله‌که‌ زۆر به‌باشی ده‌توانن کۆمپیوتەر به‌کار به‌یئن که‌ ته‌نها نووسینه‌که‌

دهدات که بریتیه له به کارهینانی سیستمیک جیهانی نوی بو ئهوهی نابینایانیش وهکو هه موو مروقیکی ئاسایی بتوانن سوود له تهکنه ئوژیای نوی وهریگرن و سوودمه ند بین بو ئاسانکردنی پیداوپستیه روئشیری و زانستی و پهروه دهیی و په یوه نه دیه کانیان به جیهان و داهاتوو یانه وه که مروقیه تی که لکی لی وهرگرتووه و کۆمپیوته ری به ستر او به توری جیهانی ئینته رنیت به شیوه یه کی به رده وام بو سهرجه م نابینایانی قوتابی و روئشیر و کارامه له بواری به کارهینانی سیستمی چاپی (برایل) که وا ئامیری تاییه ت به هوی په نجه و ههستی بهرکه وتن (لمس) به زمانی کوردی و عه ره بی و ئینگلیزی دابین کراوه ئه وهی شایه نی باسه بهرنامه ی (Jaws) بهرنامه یه که ده خرپته ناو کۆمپیوتهر و له کاتی به کارهینانی ههر شتیک له شاشه ی کۆمپیوتهر دهرده چیت به زمانی (عه ره بی و ئینگلیزی) ده یخوینته وه و نابینا به هوی ئه و بهرنامه یه وه ده توانیت فی ری کۆمپیوتهر بیت وهکو کهسانی ئاسایی.

وه کاله ت له کابینه ی پیشووی حکومتی ههریمی کوردستان بو ولاتی لوبنان، دوا ی ئه وهی به ریزیان چاوی به نابینایه ک ده که ویت به ناوی (د. فوئاد حه سون) به ریوه به ری گشتی کۆمپانیای (LOG MEDIA) که کۆمپانیایه که تاییه ته به کۆمپیوتهر و ئینته رنیتی تاییه ت به نابینایان، دوا ی گف و گوگردن و ئالوگوگردنی بیرو را پیشناری ئه وه کرا بو که خزمه تیک پیشکەش به نابینایانی کوردستان بکری ت له ریگه ی کردنه وهی سه نته ریکی تاییه ت به فی رکردنی کۆمپیوته ری نابینایان له هه ولیری پایته ختی کوردستان ناکو نابینایانی کوردستانیش وهکو نابینایانی وولاتانی تر فی ری کۆمپیوتهر و ئینته رنیت بین .

ئه وه بوو دوا ی گه رانه وهی به ریزیان بو کوردستان بیروکه ی دامه زراندنی ئه م سه نته ره له گه ل لایه نی په یوه ندار له وه زاره تی کار و به ریز خاتوو (د. سیلان محمد شریف) به ریوه به ری گشتی چاودی ری کۆمه لایه تی تاووتۆی ئه م پرۆژه یه کراو له دوا ییدا وه ک پرۆژه یه ک بو خزمه تی نابینایان پیشکەش به حکومتی ههریمی کوردستان کراو دوا ی ره زامه ندی به ریزیان له لایه ن وه زاره تی دارایی و ئابووری بودجه ی ته واوی بو ته رخان کراو گریبه ستی ئه و پرۆژه یه له گه ل کۆمپانیای (مالیه ئۆقه ر سیز) ی لوبنانی مۆر کراو له پاشان کار بو جیه جیکردنی پرۆژه که کرا .

ئه گه ر روئشاییه ک بخه یته سه ر پرۆژه که ؟
 پرۆژه ی (Jaws / Job application With Speak)
 (واته جیه جیکردنی کرداره کان له گه ل ئاخوتن یه کیکه له و پرۆژه خزمه تگوزاریانه ی حکومتی ههریمی کوردستان (وه زاره تی کار و کاروباری کۆمه لایه تی) له پینا و په ره پیدانی که م ئه ندامان به گشتی و نابینایان به تاییه تی له کوردستان نه نجامی

ئه و ئامیرانه ی له گه ل ئه و بهرنامه یه به کار دیت:

1. ئامیری (Pac mate) ئه و ئامیره هه رچی له شاشه ی کۆمپیوتهر دهرده چیت بو نابینایان وهی ده گریپته سه ر شیوازی (برایل) و ده بنوسیته وه .
2. ئامیری (Scanner) به هوی ئه و ئامیره ده توانی ت هه رچی په رتووک و نوسراو هه یه بخریته ناو کۆمپیوتهر و له شوینی مه به ست هه لگیری ت و له کاتی پیویست به شیوه ی برایل چاپ بکری ت .
3. ئامیری چاپی برایل : به هوی ئه و ئامیره ده توانی ت نوسراوه کان به شیوه ی برایل چاپ بکری ن و بخرینه بهر دهستی نابینایان .

وهکو سه ره تانی کار چۆن ده ستان پی کرد و سوودتان

زیاتر له ئه زموونی کامه وولات وهرگرت ؟

له بهر ئه وهی ئه و پرۆژه یه پرۆژه یه کی نوی بوو له هه موو عیراق به گشتی و کوردستان به تاییه تی بویه فی ربونی ئه و بهرنامه یه و به کارهینانی ئه و سیستمه مه تازه یه له کۆمپیوتهر پیویست بوو چه ند که سانیک بنی ردرینه ولاتی لوبنان بو ئه وهی به شداری له خوئیکی تاییه ت به و بهرنامه یه بکه ن و ئه و زانست و زانیاریانه ی له سه ر ئه و بهرنامه یه نوییه وه رده گرن بیهینه وه بو کوردستان ناکو بتوانی ت نابینایان فی ربکری ن و سوودی لی وهریگرن .

بو ئه و مه به سته ش به گویره ی ئه و ری که وتنامه ی که له گه ل کۆمپانیای (مالیه ئۆقه ر سیز) ی لوبنانی کرا بوو بریار درا (3) سی مامۆستای په یمانگه ی رووناکی نابینایان شان بکری ن بو ولاتی لوبنان و له وئ له کۆمپانیای (میدیا لۆگ) بو ماوه ی (8) هه شت

مه رچی سهرکهوتن له ژيان متمانه به خوکردن و مانوو نه ناسیه جا گرنگ نیه نهو مروقه کهم نه ندامه یا نا .

(گولزار حه سهن قادر) له دایک بووی (1970) بو خوّم زور حه زم له کوّمپیوتەر بوو به لام بوّمن له خه یال زیاتر شنیکی تری نه ده ده گه یاند به هوئی نه بوونی ییّد اویستیبه کانی فیروونی کوّمپیوتەر تا نهو کاته ی سه نته ری (رؤشنا) ده ستیگرده به کردنه هوئی نه م خولانه و دابین کردنی ییّد اویستیبه کانی و نهو حه زه م هاته دی سهره نای خووله که میسکم

(په یمان مه غدیبه) له دایک بووی (1976) یه کیکه له به شداربووانی چواره م خوول و ده لیت نیّمه خوله که مان له (1/ 8/2006) ده ستیگرده ووه و گه لیک خوشحالم چونکه زور باش فیروی به کاره یانی کوّمپیوتەر و ئینته رنیّت بوومه، دیاره سهره تا

زور ماندوو بوو به لام بروام به خوّم هه بوو که فیروی به کاره یانی کوّمپیوتەر ده بم و نیستا زور باش شاره زای کوّمپیوتەر و ئینته رنیّت بووم به لام ناسکرایه نه م بواره زور فراوان و بی سنوره مروقه ده بی به رده وام هه ولی زیاتر بو فیروون بدات و بریارم داوه له مه ودوا کاتیکی زوری ژیانم بو کوّمپیوتەر و ئینته رنیّت ته رخان بکه م چونکه هه ست ده که م له ژیانمدا نه وانه جیگی زور شتم بو ده گرنه وه و نیستاش به هوئی خوشه ویستی و خولیم بو کوّمپیوتەر و ئینته رنیّت مال و مندالم جیه یشتوه و به شداری خولم کرده، به راستی ده مه وی به هوئی ئینته رنیّت و چاته وه دنیا یه کی زور له وه فراوانتر بو خوّم دروست بکه م و له ئینته رنیّتیش زیاتر به دوا ی سایته کانی (نه ده بی ته ندروستی - کوّمه لایه تی) دا ده گه ریّم بهر له وه ی خاتوو (گولزار) بدوینین له ریگه ی هیّدقونه وه گوئی له شیعه ره کانی شاعیری ناسراوی عه رب (نزار قه بانی) گرتبوو تیکه ل به دنیا ی شیعر و په یقه ناسکه کانی (نزار قه بانی) ببوو به لام نیّمه به سا لو ییک نهو ده مه دنیا ی هه لفرینمان له گه ل شیعر لی تیکدا و داوا ی لی بوردنی لی ده که یین .

وه کو خه یاییش بوّمن زه حمه ت بوو بیر له وه بکه مه وه روژیکی له روژان بتوانم کوّمپیوتەر به کار بینم، تو بیرکه وه وه کو نابینایه ک بریار بده ی به شداری خولی فیروونی کوّمپیوتەر بکه ییت چه نده سه خته . هه فته ی یه که می خوله که به لامه وه زور قورس بوو به لام به لئیم به خوّمدا به رده وام بم و کوّل نه دم به خوشیه وه به هه ولی مامو ستاکانم که سوپاسی زوریان ده که م و به متمانه به خو کردنم نیستا هه موو پروگرامه کانی کوّمپیوتەر فیرووم و ده توانم کاریان پیبکه م و نیستاش هه ول ده دم به ته واوی فیروی کارکردن بم له بواری ئینته رنیّت چونکه به لامه وه زور گرنگه و نیستا له هه موو روویه که وه هه ست به وه ده که م نهو که سه ی جارن نیم واته که سی بهر له به شداریکردن له م خوله دا و هیوادارم له دووچار بوون به هه ر نه خوئی و حالییکی ناخوش هیچ مروقییک وره به رنه دات چونکه

(به فرین قادر / 1979) قوتابی ناماده یی - قوناعی شه شه می ویزه یی .

سهره تا بوّمن زور زه حمه ت بوو به لام هه موو هه ولیکی خوّم به کاره ییئا و نیستاش به بی یارمه تی که سانی تر ده توانم کار به کوّمپیوتەر بکه م و داواش له هه موو نابینایانی تر ده که م متمانه یان به خو یان

بکهم، روژانهش له سایتهکانی ئینتەرنیټ به دوای بابەتی جوړاو جوړدا دهگه‌ریم و چاتیښ دهکهم به تاییه‌تی له‌گه‌ل نابینایان . زوړ سوپاسی وهزاره‌تی کار و باری کوډمه‌لایه‌تی به گشتی و به‌ریز(د . شیلان محمد شریف) به تاییه‌تی دهکهم که له پیناوی ئیمه‌دا هیلاکی و ماندوو بوونی زوړ ده‌کیشیټ و هه‌موو پیداویستیه‌کانیان بو دابین کردووین و سوپاسی ماموستاکانم دهکهم که له خوله‌دا دنیاپه‌کی رووناکیان به روودا کردم‌ه‌وه .

(عبدالوهاب عومەر / 1985) فه‌رمانبەر له په‌یمانگه‌ی روناهی نابینایان ده‌لیټ :

کاتیټک گویم لیده‌بوو خه‌لک باسی کوډمیپوته‌ر و ئینتەرنیټ ده‌کهن و منیش به‌هوی نابینایه‌وه لپی بییه‌ش بووم زوړ خه‌مم ده‌خوارد، به‌لام به‌شداریم له خولی چواره‌می راهیانی نابینایان له‌سەر کوډمیپوته‌ر و ئینتەرنیټ له سه‌نته‌ری (روشنا) نه‌و خه‌مه گه‌وره‌یه‌ی منی ره‌وانده‌وه روئی گه‌وره‌ی ته‌کنه‌لوژیام زیاتر بو ده‌رکه‌وت که ته‌نانه‌ت ئیمه‌ی

فیربوونیان له ده‌ستدا و داوا ده‌کهم هه‌موو نابینایان له‌م خولانه به‌شدار بن .

(به‌ختیار مه‌جید) له دایک بووی (1985) و فه‌رمانبەر له سه‌نته‌ری (روشنا) ده‌لیټ :

من چه‌ند سالیټکه که له قوناعی سیبه‌می ناوه‌ندی بووم به‌هوی هه‌له‌ی پزیشکیکی به‌غدا چاوه‌کانم له ده‌ستدا و دووچاری حاله‌تیټک بووم

نابیناش چیتر کهم نه‌ندام نین و ده‌توانین له کوډمه‌لگادا روئمان هه‌بیټ و کاربکه‌ین، نیستا فیربوونی و به‌کاره‌یانی کوډمیپوته‌ر و ئینتەرنیټ نه‌و مروغه‌ دل ته‌نگه‌ی جارن نیم که هه‌ستم ده‌کرد گوشه‌گیر و ته‌نهام به‌هوی نابینایمه‌وه، نه‌خیر نیستا هه‌ست به‌وه ناکهم کهم نه‌ندام و بی‌توانام روژانه‌ش له ئینتەرنیټ به‌دوای هه‌وال و روداوه‌کانی ناوخوی و جیهانیدا ده‌گه‌ریم و سه‌رای نه‌وانه‌ش چه‌ز له بواری جوگر افیا و نابووری و سیاسی ده‌کهم .

هه‌روه‌ها زیاتر بایه‌خ به کوډمیپوته‌ر ده‌ده‌م و زوړبه‌ی پروگر‌امه‌کان فیربووم و ده‌توانم بو کارکردن به ته‌واوی پشت به خوم به‌ستم و روژانه‌ش هه‌ول ده‌ده‌م چات له‌گه‌ل نابینایان بکهم له هه‌موو وولاتانی جیهان بو نه‌وه‌ی سوود له نه‌زموونی نه‌وان وه‌ربگرم و سوپاسی هه‌موو لایه‌کیښ ده‌کهم له وه‌زاره‌تی کار و باری کوډمه‌لایه‌تی و سه‌نته‌ری (روشنا) که له‌م خزمه‌ته گه‌وره‌یه به نابینایان ده‌کهن .

وامده‌زانی من بو‌یه‌کجاری کوټایم پیه‌اتوه به‌لام هه‌میشه هه‌ولم ده‌دا خوړاگر بم، به‌ر له ده‌ستدانی بینایم منیش زوړ چه‌زم له کوډمیپوته‌ر بوو پرسپاری زوړم له‌م باره‌یه‌وه ده‌کرد تا نه‌وه‌بوو به خو‌شیه‌وه سه‌نته‌ری (روشنا) بو من بووه فریادره‌سیټک و له چواره‌م خولدا به‌شدار بووم له ناستی فیربوونم له بواری کوډمیپوته‌ر و ئینتەرنیټ زوړ باشه و له‌م لایانه‌وه خوم له که‌سانی چاوساغ به تواناتر ده‌زانم و نه‌و توانایه‌م هه‌یه له ده‌روه‌ی سه‌نته‌ریښ له بواری کوډمیپوته‌ر و ئینتەرنیټ کاربکه‌م نه‌گه‌ر هه‌لی کارکردنم بو بره‌خسیټ به تاییه‌تی له بواری تاییپ و ده‌توانم به شیوه‌ی (برایل) کتیب بو نابینایان چاپ